

variables

Regressió democràtica i canvi generacional

vista prèvia >

El món occidental està vivint una etapa de regressió democràtica. Una etapa que va en paral·lel a dècades de crisis econòmiques enllaçades i que ha fet que les generacions joves visquin en una permanent vulnerabilitat i inseguretat. Davant d'aquesta situació, quina és la seva posició vers la democràcia? La resposta marca un bri d'esperança si les institucions saben escoltar les seves demandes.

Roger Soler-i-Martí

Professor de la Universitat Autònoma de Barcelona
i de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques

@rogersmm

El món viu un cert moviment de regressió democràtica. Aquesta regressió no ve de la mà de cops d'estat autoritaris sinó de mitjans més subtils com canvis legislatius que comporten l'empobriment de drets individuals i polítics, l'afebliment de la independència de certs poders o institucions o el qüestionament dels procediments democràtics i electorals. A nivell internacional aquest procés s'ha fet evident a països com al Brasil, als EUA, Hongria, Polònia, o Rússia i ha estat recollit per diverses organitzacions que monitoren la salut de la democràcia a nivell global.¹ A Catalunya i a l'Estat espanyol en aquest període també hi ha hagut diversos indicis de retrocés en la qualitat de la democràcia, com la crisi i politització del poder judicial, l'aprovació de lleis que limiten els drets polítics i civils, l'aplicació del «lawfare» contra dirigents polítics i activistes, el creixement de l'extrema dreta o l'aparició de discursos que qüestionen drets adquirits, com en el cas de les dones i el col·lectiu LGTBI+.

¹ FREEDOM HOUSE, *Nations in Transit 2021: The Antidemocratic Turn*.

Davant determinades amenaces, les societats acostumen a mirar cap als seus joves per trobar el motor del canvi. Per una qüestió biològica de substitució generacional, les cohorts joves hi seguiran sent quan les actuals cohorts adultes, que dominen els discursos socials, polítics i mediàtics, ja no hi siguin. D'alguna manera s'espera veure en les característiques de la joventut, alguna pista de la societat —i la democràcia— del futur. En un context de certa amenaça de retrocés democràtic, doncs, és lògic preguntar-se sobre les actituds de la joventut cap a la democràcia.

Aquesta mirada és inevitable i té cert fonament: si hi ha diferències entre els valors i les actituds de la joventut en relació amb les dels adults i si aquestes diferències es deuen a canvis generacionals, és lògic pensar que s'aniran imposant amb el pas del temps. Ara bé, en aquesta afirmació hi ha dues condicions: la primera és que hi ha d'haver diferències entre els valors i actituds actuals entre joves i adults; i la segona és que aquestes diferències s'han d'atribuir a canvis generacionals i no a diferències pròpies del cicle de vida. Aquesta segona condició és molt més difícil de demostrar d'entrada per-

què empíricament necessita de dades en diferents moments prou allunyats en el temps per recollir l'evolució de diverses generacions. Però també perquè aquests fenòmens acostumen a produir-se en paral·lel. Els esforços teòrics i metodològics per separar els efectes de cicle vital i de generació han omplert moltes pàgines però es troben amb la dificultat afegida —i irresoluble— que les trajectòries educatives, laborals, residencials de les persones joves estan en transformació i, per tant, les dinàmiques pròpies del cicle vital ara canvien també generació rere generació.

En aquest article es comparen les actituds cap a la democràcia de la joventut catalana amb altres grups d'edat per veure fins a quin punt la crisi democràtica pot tenir o no una base generacional. Per fer-ho, s'utilitzen dades de l'Enquesta de Participació i Política de 2017 que posa èmfasi especial en la població jove a través de preguntes orientades a captar actituds emergents però que alhora permet comparar amb altres grups d'edat.²

² SOLER-I-MARTÍ, *Joventut, implicació i context polític a Catalunya*.

Per descartar si hi ha un component generacional en l'evolució de les actituds cap a la democràcia cal comprovar si hi ha alguna singularitat en les actituds i valors juvenils

Actituds cap a la democràcia. No som tan diferents

D'entrada, per descartar si hi ha un component generacional en l'evolució de les actituds cap a la democràcia cal comprovar si hi ha alguna singularitat en les actituds i valors juvenils; és a dir, si són o no diferents de les dels altres grups d'edat. Molt sovint, precisament l'atenció especial que rep la joventut provoca que només s'estudïin determinats fenòmens en la joventut. En molts casos es tracta de problemàtiques transversals que afecten a tota la població però que s'atribueixen exclusivament a les persones joves. Es debat, per exemple, sobre la desafecció política de la joventut però no es contrasta amb els mateixos indicadors en altres grups d'edat i s'atribueixen les actituds a una mena de generació espontània de la cohort jove. Per tant, sempre que vulguem conèixer com és la joventut, cal fer-ho, en primer lloc, considerant-la en relació amb altres grups d'edat, en segon lloc, incorporant el context social i polític, i, finalment, tenint en compte la seva diversitat interna.

A la taula 1 es presenten alguns indicadors d'actituds polítiques en funció

de diferents grups d'edat precisament per comprovar l'existència o no d'una singularitat juvenil en la relació amb la democràcia. En concret, es presenten alguns indicadors tradicionals d'afecció política, confiança amb les institucions i satisfacció amb la democràcia i alguns de menys habituals i específics que capten amb més precisió algunes de les singularitats de la joventut.

La taula permet tenir una primera idea de com són de diferents les persones joves respecte a altres grups d'edat. Si ens fixem en els indicadors més tradicionals i establerts constatem que la joventut no és un grup particularment singular pel que fa a les actituds cap a la democràcia. Els indicadors de confiança amb les institucions i amb els partits en particular no mostren diferències significatives segons l'edat. En l'interès per la política i la satisfacció amb el funcionament de la democràcia, malgrat que hi ha variacions rellevants per edat, la joventut no és dels grups amb valors més singulars sinó que se situa a prop de la mitjana.

Segons aquests primers resultats fonamentats en indicadors utilitzats

habitualment per analitzar les actituds cap a la democràcia, les persones joves i el relleu generacional no sembla suposar una amenaça cap a la salut de la democràcia; almenys no sembla implicar un deteriorament. En canvi, l'indicador d'identificació partidista sí que presenta una singularitat significativa en la joventut. El jovent és el grup d'edat que manifesta en menor mesura —fins a deu punts percentuals per sota la mitjana— sentir-se identificat o proper a un partit polític en concret. Atenent als resultats sembla que les persones joves tenen el mateix grau de desconfiança cap als partits que les persones d'altres edats. En canvi, tendeixen a sentir-s'hi menys identificades o més allunyades. Gràcies a altres estudis longitudinals sabem que els resultats en l'indicador d'identificació partidista hi ha també una combinació de l'efecte de cicle vital amb l'efecte de la generació:³ per una banda, els ciutadans i ciutadanes, quan són joves sempre han tendit a sentir-se menys propers als partits i a mesura que van

3 ÖNNUDÓTTIR; HARDARSON, «Party identification and its evolution over time».

Els indicadors de confiança amb les institucions i amb els partits en particular no mostren diferències significatives segons l'edat

entrant en fases més adultes, a adquirir noves competències cíviques, hàbits de participació electoral o d'informació política, també van fidelitzant una identitat partidista. Però en aquest efecte cicle vital estable, molt probablement se li suma una tendència generacional que mirarem de desxifrar a l'apartat següent.

Els dos últims indicadors de la taula són menys habituals en l'anàlisi de les actituds polítiques. Els hem inclòs perquè ofereixen informació més precisa sobre la singularitat de la joventut i la seva relació amb la democràcia. En concret hi ha un indicador sobre les preferències en els inputs del sistema democràtic —sobre quina base s'han de pren-

dre les decisions— i un altre sobre els outputs —en quina mesura les decisions preses són o no imparcials. S'observa que les persones joves prefereixen un model de democràcia on la ciutadania prengui les decisions davant d'un model on els polítics i especialistes tinguin un pes més gran en les decisions. I, pel que fa als outputs, són el grup d'edat que té

Taula 1

Actituds cap a la política i la democràcia segons grup d'edat

		Grups d'edat					Total població	sig.
		16-29 anys	30-44 anys	45-64 anys	65 i més			
Interès per la política	(mitjana 0-10)	5,50	5,90	6,17	5,21	5,77	**	
Confiança amb les institucions	(mitjana 0-10)	4,08	4,13	4,14	4,17	4,13		
Confiança amb els partits polítics	(mitjana 0-10)	3,39	3,45	3,58	3,37	3,47		
Identificació partidista	(%)	41,3%	50,9%	56,8%	50,4%	51,1%	††	
Satisfacció amb el funcionament de la democràcia	(%)	41,7%	42,8%	39,3%	48,6%	42,7%	†	
Preferència de participació dels ciutadans en les decisions públiques	(mitjana 0-10)	6,03	5,83	5,40	5,27	5,60	**	
Percepció de parcialitat dels governs i les lleis	(mitjana 0-7)	4,26	3,91	3,79	3,69	3,88	**	

ANOVA ** sig.<0,01 || Khi2 †† sig.<0,01 † sig.<0,05

Font: Enquesta de Participació i Política 2017. Elaboració pròpia.

Les generacions joves tendeixen a prescindir més dels agents d'intermediació política com els partits polítics o, fins i tot, les institucions en si

una major sensació de parcialitat en les decisions dels governs i les lleis. Aquest indicador s'ha generat a partir d'una bateria de preguntes on es demana sobre la percepció de parcialitat en diferents grups socials: es pregunta si es creu que el govern i les lleis defensen per igual —o no— els interessos de homes/dones, joves/adults, gent gran/famílies amb nens petits, persones catalanoparlants/castellano-parlants, persones treballadores/empresàries, classe mitjana/grans fortunes o persones autòctones/immigrades. Per tant, com més alt és el valor en l'indicador sintètic, més percepció de parcialitat en els governs i les lleis.

En general, doncs, les persones joves, les seves actituds cap a la democràcia, no semblen ser *per se* una amenaça cap al futur d'aquesta. Les conseqüències de l'acceleració de les transformacions en la democràcia i en els seus actors principals afecten tant a les persones joves com a la resta. En conseqüència, no sembla que el focus de l'actual crisi del projecte democràtic s'hagi de posar en el canvi generacional.

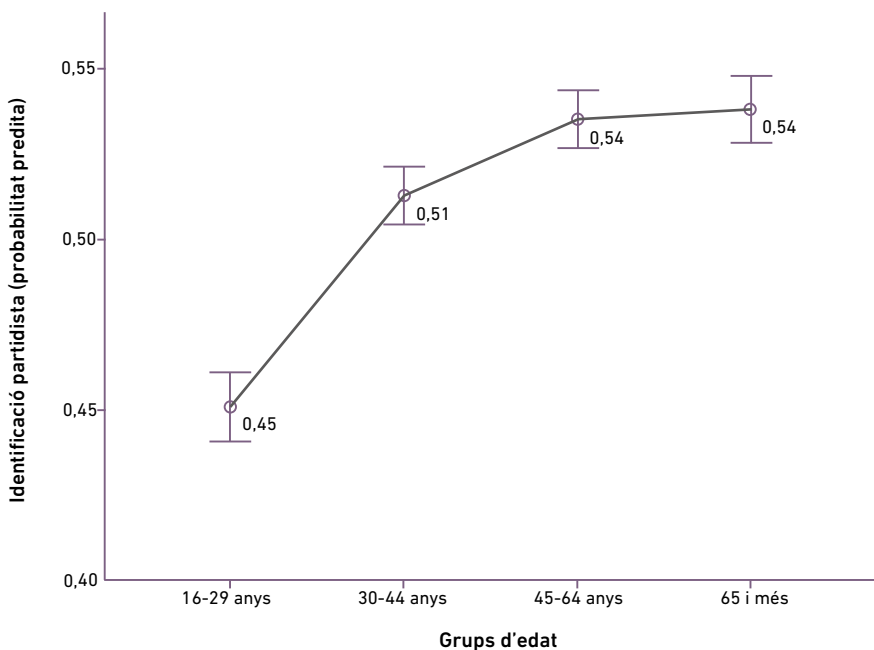
Tendències en la joventut

Malgrat això, les dades apunten a algunes singularitats en la relació de les generacions joves amb la democràcia. En concret, hem observat que tenen menys proximitat amb els partits, prefereixen una democràcia

on la ciutadania prengui les decisions i creuen més que altres grups d'edat que els governs i les lleis no són imparcials. Per aprofundir en la naturalesa juvenil d'aquestes preferències, els gràfics 1, 2 i 3 presenten els valors i probabilitats predites de la relació entre els diferents grups d'edat i cadascun d'aquests

Gràfic 1

Identificació partidista —probabilitat predita— segons grup d'edat

Font: Enquesta de Participació i Política 2017. Elaboració pròpia.

L'acumulació de crisis econòmiques ha posat de manifest, d'una forma més evident que en altres contextos històrics, que el sistema i les seves institucions no sempre actuen amb neutralitat i en benefici de l'interès general

indicadors quan tenim controlats —a través de models de regressió— altres factors que hi poden intervenir —sexe, nivell d'estudis, grandària del municipi de residència, nivell d'estudis dels pares o classe social percebuda.

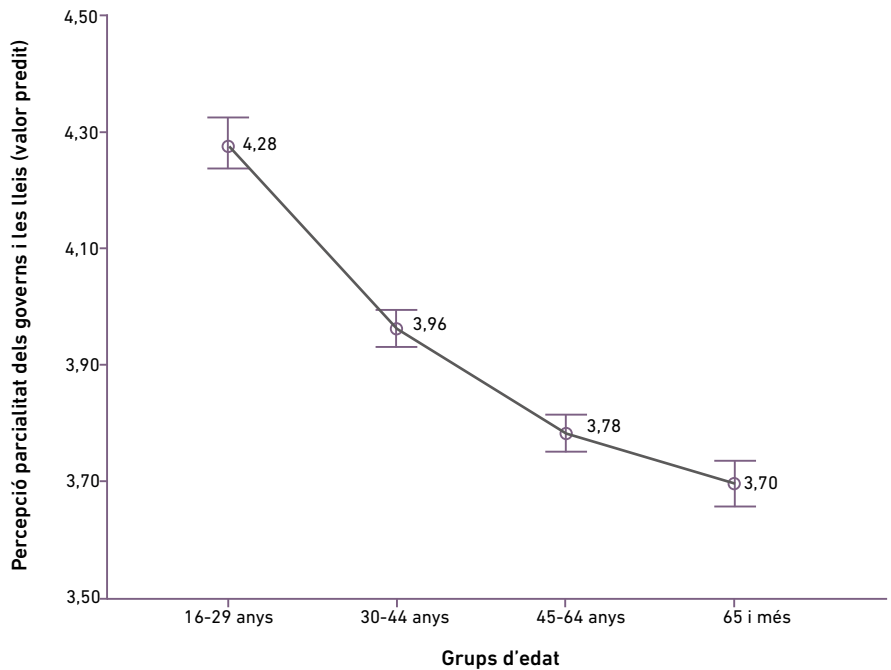
Aquesta anàlisi més refinada de la relació entre els grups d'edat i la identificació partidista —gràfic 1—, la percepció de parcialitat del sistema —gràfic 2— i la preferència per un model de democràcia més participatiu —gràfic 3— confirma la singularitat de la joventut en aquestes tres actituds. Aquests resultats van en línia amb algunes tendències amb el vincle de la joventut amb la democràcia que ha anat apuntant els estudis sobre el tema. D'una banda, les generacions joves tendeixen a prescindir més dels agents d'intermediació política com els partits polítics o, fins i tot, les institucions en si. El jovent prefereix tenir una relació més directa, sense intermediaris, amb les causes i els projectes polítics que els impliquen.⁴ Per l'altra, l'acumulació de crisis econòmiques,

ha posat de manifest, d'una forma més evident que en altres contextos històrics, que el sistema i les seves institucions no sempre actuen amb neutralitat i en benefici de l'interès

general. Això es combina amb una creixent sensació d'una precarietat i vulnerabilitat juvenil que incrementa la distància que perceben les persones joves amb les institucions.

Gràfic 2

Percepció de parcialitat dels governs i les lleis —valors predits— segons grup d'edat

4 PICKARD, *Politics, protest and young people: Political participation and dissent in 21st century Britain*; SOLER-I-MARTÍ, «Youth political involvement update: measuring the role of cause-oriented political interest in young people's activism».

Barres d'error: 95% CI

Font: Enquesta de Participació i Política 2017. Elaboració pròpia.

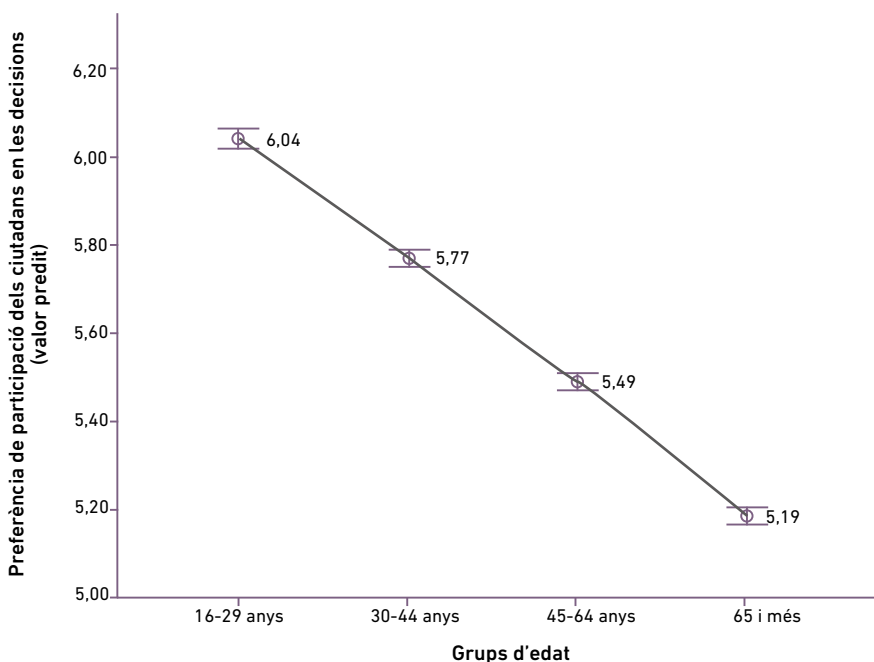
Hi ha una major sensació de vulnerabilitat i incertesa en les trajectòries juvenils i que aquesta trajectòria sigui percebuda com un resultat individual

Com s'ha dit, demostrar empíricament que aquestes diferències tenen una base generacional és particularment complicat i més en un context de grans transformacions socials. En canvi sí que podem buscar teòricament quines transformacions de base generacional poden estar acompanyant aquests canvis per tenir una idea del seu impacte futur. En aquest sentit, hi ha tres grans transformacions que afecten a la joventut i que ajuden a entendre tant la major predisposició a implicar-se políticament de forma directa i sense intermediaris com la seva major desconfiança —o sensació de parcialitat— amb els outputs del sistema polític.

D'una banda les generacions joves se senten més capaces de relacionar-se directament amb la política perquè cada cop són més competents. Cada cop, i aquest és un fenomen que encara està en marxa, les noves generacions estudien durant més anys, reben més formació. Sabem que el nivell educatiu ofereix, entre d'altres, competències cíviques, capacitat de comprendre l'entorn social i polític, formar-se opinions i actuar en conseqüència. Aquest procés que

Gràfic 3

Preferència per un model de democràcia amb participació dels ciutadans en les decisions públiques —valors predits— segons grup d'edat

Font: Enquesta de Participació i Política 2017. Elaboració pròpia.

alguns han anomenat de «mobilització cognitiva» construeix una ciutadania més autònoma,⁵ amb més

capacitat per avaluar i decidir políticament sense necessitat d'utilitzar les dreceres cognitives que ofereix la identificació amb les organitzacions polítiques tradicionals com els partits polítics.

⁵ DALTON, «Partisan mobilization, cognitive mobilization and the changing American electorate».

La menor proximitat del jovent respecte als partits polítics no s'explica perquè els generin més desconfiança sinó perquè els connecten menys elements d'identitat

En segon lloc, des de fa dècades observem una sèrie de transformacions en les transicions juvenils que comporten una vivència més individualitzada de la pròpia trajectòria vital. El pas per la joventut s'ha allargat considerablement —s'ha retardat, per exemple, l'entrada al món laboral o l'edat d'emancipació— i s'ha tornat més complex —amb entrades i sortides del mercat laboral, situacions de reversibilitat... Això fa que hi hagi una major sensació de vulnerabilitat i incertesa en les trajectòries juvenils i que aquesta trajectòria sigui percebuda com un resultat individual. La pròpia biografia es viu cada cop més com a conseqüència de decisions, oportunitats, impediments o esforços individuals i menys com a resultat de factors i condicions socials, compartits amb altres iguals.⁶ Aquesta percepció de la individualització de les biografies comporta que alguns dels trets de socialització tradicional —com la classe, la religió o la nació— perdin pes en les identitats de les noves generacions respecte a les anteriors. Aquests trets de socialització corres-

ponen precisament els «*cleavages*» polítics els que han estructurat i segmentat la representació política en les democràcies liberals fins avui. Així doncs, les generacions joves, més ben formades, no només són més capaces de comprendre i actuar políticament de forma directa sinó que també comparteixen menys lligams identitaris amb els partits i les organitzacions polítiques tradicionals. Això pot explicar que, tal com veiem a les dades, malgrat que no hi ha diferència en el nivell de confiança amb els partits, les persones joves se'n senten més allunyades: més enllà de les raons vinculades al cicle vital que ja s'han comentat, la menor proximitat del jovent respecte als partits polítics no s'explica perquè els generin més desconfiança sinó perquè els connecten menys elements d'identitat.

Per últim, hi ha un tercer element de naturalesa generacional que sosté la visió de parcialitat en els resultats del sistema democràtic i que els reforça un cert allunyament amb les institucions i els actors polítics institucionals. Com s'ha dit, en les últimes dècades, les trajectòries juvenils han viscut un procés creixent

de vulnerabilitat i incertesa. Aquesta tendència s'ha vist agreujada per les successives crisis dels últims quinze anys i ha incrementat les diferències entre generacions pel que fa al nivell de vida, seguretat econòmica i, en especial, en les perspectives de futur.⁷ Malgrat la gran heterogeneïtat de situacions en la joventut, aquest procés ha fet compartir a tota una generació la percepció de situar-se en una posició perifèrica en l'espai social, de menor seguretat i rellevància. En paral·lel, les crisis econòmiques també han posat de manifest una de les principals «*promeses incomplertes de la democràcia*»:⁸ les decisions públiques més rellevants no sempre responen al bé comú o la voluntat general sinó que sovint estan dirigides a l'interès particular de corporacions, mercats o grups d'interès que fan valer la seva capacitat de pressió. En aquest sentit, les generacions joves han vist com les respostes de la democràcia a les successives crisis els reservaven, com a mínim, un lloc secundari. Aquesta vivència de perifèria,

6 FURLONG; CARTMEL, *Young people and social change*.

7 PICKARD; BESSANT, *Young people re-generating politics in times of crises*.

8 BOBBIO, *El futuro de la democracia*.

La joventut hauria de ser un punt inajornable en l'agenda d'enfortiment democràtic

d'ocupar un espai allunyat del centre, de la seguretat i de rellevància social juntament amb la constatació de no ser una prioritat d'unes administracions parcials, explica algunes de les orientacions de les generacions joves cap a les institucions democràtiques. En concret, la distància cap a les institucions i els seus actors principals i la percepció d'una falta de neutralitat del sistema polític que els perjudica.⁹

Conclusions

Les dades comparant les actituds polítiques de la joventut amb altres grups d'edat no senyalen grans diferències en la confiança amb les institucions, amb la satisfacció amb el funcionament de la democràcia amb l'afecció política. El factor edat no és un factor determinant en explicar diferències en les principals orientacions de suport a la democràcia i, per tant, no sembla que el retrocés democràtic es pugui atribuir genèricament a un canvi generaci-

onal. Tot i així, les dades confirmen algunes tendències ja observades que caldria tenir en compte per millorar la salut de la democràcia. En primer lloc, les generacions joves prefereixen relacionar-se de forma més directa amb les causes socials i polítiques que els interpel·len. La distància que senten amb els partits polítics s'explica d'una banda perquè els partits es fonamenten en una estructura d'identitats que cada cop és menys rellevant per les generacions joves. Però també perquè els partits —i genèricament les institucions de representació— són cada cop menys necessàries per mediar una representació política que es vol exercir de forma directa. Les persones joves són les que més clarament optarien per un model de democràcia amb més pes de la ciutadania en les decisions públiques.

Els resultats també certifiquen una alerta sobre el funcionament de la democràcia i, en especial, sobre els seus resultats. L'actual generació jove ha patit i pateix un encadenament de crisis que els ha obligat a construir el seu projecte de vida sobre la base de la vulnerabilitat i la incertesa. En aquest context, els

poders públics no només no han ofert una resposta suficient sinó que clarament han prioritzat altres col·lectius. Hi ha un desencantament respecte a la capacitat de la democràcia de resoldre els problemes d'aquesta generació i un sentiment que els governs, les lleis i les polítiques afavoreixen a determinats grups que, per descomptat, no són la seva generació responen als seus interessos ni necessitats. No estem ni de bon tros davant d'una generació antidemocràtica; al contrari, es tracta d'una generació jove que demana més democràcia i amb menys intermediaris. Tot i així, també és una generació conscient de la posició perifèrica que ocupa i de la pobre resposta de les institucions als grans reptes que afronten. La joventut hauria de ser un punt inajornable en l'agenda d'enfortiment democràtic. ■

⁹ SOLER-I-MARTÍ; BALLESTÉ; FEIXA, «Desde la periferia: la noción de espacio social en la movilización sociopolítica de la juventud».

■ Bibliografia

BOBBIO, Norberto. *El futuro de la democracia*. Ciutat de Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 1986.

DALTON, Russell. «Partisan mobilization, cognitive mobilization and the changing American electorate» [en línia]. A *Electoral Studies*, núm. 26 (2), pàg. 274-286, 2007. Disponible a: <www.sciencedirect.com>.

FREEDOM HOUSE. *Nations in Transit 2021: The Antidemocratic Turn* [en línia]. A *Freedom House*, 2021. Disponible a: <www.freedomhouse.org>.

FURLONG, Andy; CARTMEL, Fred. *Young people and social change*. Londres: McGraw-Hill Education, 2006.

ÖNNUDÓTTIR, Eva; HARDARSON, Ólafur. «Party identification and its evolution over time». A *Research Handbook on Political Partisanship*. Northampton, Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2020.

PICKARD, Sarah; BESSANT, Jessicah (eds.). *Young people re-generating politics in times of crises*. Londres: Springer International Publishing, 2018.

PICKARD, Sarah. *Politics, protest and young people: Political participation and dissent in 21st century Britain*. Londres: Palgrave Macmillan UK, 2019.

SOLER-I-MARTÍ, Roger. «Youth political involvement update: measuring the role of cause-oriented political interest in young people's activism» [en línia]. A *Journal of Youth Studies*, núm. 18 (3), pàg. 396-416, 2015.

Disponible a: <www.tandfonline.com>.

SOLER-I-MARTÍ, Roger (ed.). *Joventut, implicació i context polític a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2019.

SOLER-I-MARTÍ, Roger; BALLESTÉ, Eduard; FEIXA, Carles. «Desde la periferia: la noción de espacio social en la movilización sociopolítica de la juventud» [en línia]. A *Revista Latinoamericana de Ciencias Sociales, Niñez y Juventud*, núm. 19 (1), pàg. 1-26, 2020. Disponible a: <www.revistaumanizales.cinde.org.co>.